

Iš tikrųjų:

K. J. AMBRASAS-SASNAVA

kokia vertėjų pamaina?

Perskaicius J. Kuncino straipsnį „Kaip sekasi, jaunas vertėju?“ („Literatūra ir menas“, 1973, Nr. 47), tikrai reikia pritarti autoriaus minčiai, kad „kaip ir visuose menuose, vertimo mene taip pat reikalinga pamaina“. Ir kaip ligi šiol mūsų buvo šie vertėjai rengiami? Tiesą pasakius, jie nebuvo rengiami nei mokomą tikrąja to žodžio prasme, o gal daugiau patys fongdavosi, mėgindavo, liedavo rašalo ir prakaito lašus. Vieni, svetur gyvenę išdėmė vieną kitą kalbą, kiti, patys savarankiškai išmokę kalbų, tretii, specialiai studijavę kalbas aukštesiose mokyklose, imasi vertėjo plunksnos. Nemažą spragą šiame bare užpildo leidyklų darbuotojai. Jie, geriausiai jausdami „vertėjų badą“ — silpnasias gretų vietas ir skaitytojų poreikius, sėda prie knygos ir patys studijuoja užsienio kalbą, stengiasi lankyti tas šalis, iš kurios kalbos ketina versti. Šitai savarankiškai čekų kalbą išmoko ir ne vieną knygą iš šios kalbos yra išvertęs V. Visockas, iš serbų-chorvatų — S. Sabonis, iš latvių — V. Martišius, iš švedų — E. Stravinskienė ir daugelis kitų.

Tur būt, dažniausiai pasitaikęs atvejis, kai leidyklos slenkstį peržengia mažai kam pažįstamas pilietis ir sako: „Noriu būti vertėju“. Jam duodama knygos ištrauka ir laiko. Tada leidyklos vadovybė ir redaktoriai, patikrinę tokį bandymą, nusprendžia, ar tinka toks kandidatas į vertėjus, ar ne.

Kitas kelias, kai vertėjas ateina jau iš spaudos puslapių. Išspausdinęs vieną kitą išverstą novelę, apysaką ar romaną, jis pateikia leidyklai jau aprengtą iš anksto darbą. Suprantama, tokie metodai nei tobuli, nei girtini. Vienam, sakysime, leidykla pasiūlo pasimokyti savikontrolės būdu namie: išvertus pačiam ištrauką iš knygos, paskui palyginti savąjį darbą su verstine knyga. Daugelis antrą kartą jau nesiryžta ar pabūgsta ateiti leidyklon. O visiškai be reikalų: tik daug ir labai daug dirbdamas, mėgindamas, gali įprasti versti.

Rašytojų sąjunga yra dariusi žygių dėl vertėjų parengimo. Šis klausimas išties nebuvo užmirštas. Kadangi mūsų respublikos aukštesiose mokyklose nėra tiurkų, ugrofinų, gruzinų, ukrainų ir kitų TSRS tautų kalbų katedrų bei reikalingų specialistų, tai ši problema sprendžiama mainų, stažuotų ir kitais keliais. Pastaruoju metu vertėjų parengimu imta labiau rūpintis. Šiais reikalais pradėjo domėtis Lietuvos TSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, aukštųjų mokyklų vadovybės ir kitos įstaigos. Ir iš tikrųjų tie planingieji vertėjai jau auga. Gal ne taip sparčiai ir sėkmingai, kaip pageidautų mūsų leidyklos, vertimų biurai, įmonės, gamyklos, įvairios mokyklos ir kitos stokojančios šios srities specialistų įstaigos. Jau turime gražų būrelį jaunų vertėjų iš armėnų kalbos: R. Janauskaitė, Respublikinės bibliotekos darbuotoja, išvertusi ne vieną knygą; M. Kontrimaitė, baigusi Vilniuje lietuvių kalbą ir literatūrą, gražiu pluoštu vertimų debutavusi ne tik „Komjaunimo tiesos“, bet ir „Svyturio“ puslapiuose; J. Laurušas, apsigynęs diplomą Jerevane ir šiuo metu dirbęs lietuvių kalbos ir literatūros institute; armėnų kalbą išmokęs ir galįs iš jos neblogai versti M. Kudriavevas, Vilniaus universiteto rusų kalbos katedros dėstytojas. Nenusileidamas lietuviams vertėjams, armėnų skaitytojus supažindina su lietuvių grožinės literatūros kūriniais G. Karadžanovas. Neseniai apsigynęs kandidatinę disertaciją apie lietuvių—azerbaidžaniečių literatūrų ryšius V. Arzumanas yra pateikęs mūsų leidyklai vertimų iš azerbaidžaniečių kalbos, o saviesiems leidėjams — iš lietuvių kalbos. Kai kurie šio vertėjo darbai jau išspausdinti. Vilniaus Inžinerinio statybos instituto dėstytoja H. Kobekaitė sėkmingai verčia iš uzbekų ir kazachų kalbų.

Kelėtą žmonių sieja artimi ryšiai su Gruzija. Iš gruzinų kalbos yra vertusi buvusi mūsų universiteto auklėtinė J. Stalioraitė. Šiuo metu Tbilisio universitete III kurse mokosi anglistė V. Timinskaitė. Besimokydama anglų kalbos ir literatūros, lygiagrečiai ji susipažįsta su gruzinų literatūra, istorija, kultūros paminklais, etnografija, folkloru ir menu. Iš Gruzijos pas mus yra atvažiavęs III kurso studentas P. Mačiurašvilis.

Jau pasikeista studentais ir su Moldavija. Kišiniovo universitete prancūzų kalbą ir literatūrą studijuoja mūsų studentė V. Steponaitytė, o pas mus gana sėkmingai anglistiką — gabi studentė K. Cinčlei.

Ukrainoje taip pat turime mūsų literatūros populiarintojų. Ukrainistikos instituto aspirantė T. Vološina yra išvertusi Just. Marcinkevičiaus „Katedrą“ ir įteikusi ją teatrui.

Vertėjai rengiami ne vien pasikeitimų keliu. Mūsų universiteto filologijos fakultete Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro įsakymu nuo 1971/72 mokslo metų organizuota speciali vertėjų grupė. Studentai į ją priimami tikta kas penkeri metai. Iš anglų, vokiečių, prancūzų ir lietuvių kalbų bei literatūrų specialybių studentų, atsižvelgiant į pažangumą ir literatūrinius gabumus, buvo atrinkta 30 žmonių grupė, patvirtintas mokslo metų planas ir mokymo profilis. Be pasirinktosios specialybės (lietuvių, anglų, vokiečių ir prancūzų kalbos bei literatūros), šie studentai lygiagrečiai mokomi versti grožinės literatūros kūrinius.

Kadangi šioje grupėje mokosi keturių skirtingų specialybių klausytojai, todėl jinai pagal klausomas disciplinas būna padalyta dar į kelis pogrupius.

Nemažai valandų šioje grupėje yra skiriama praktikos darbams. Šiuo metu specialioms seminaroms (prozos vertimas) vadovauja patyrusios vertėjos ir pedagogės: E. Vengrienė — vokiečių k. grupei; R. Ramunienė — prancūzų k. grupei; A. Mardosaitė — anglų k. grupei.

Specializuotos grupės klausytojus bus stengiamasi supažindinti su spaustuvų, leidyklų darbu, korektūromis, techniniu ir meniniu knygos parengimu spaudai. Skaityti paskaitų ir vesti pratybų retkarčiais bus kviečiamasi ilgamečiai leidyklų ir spaustuvų darbuotojai, kritikai, redaktoriai, vertėjai. Apie jaunųjų vertėjų klaidas, vertimų negeroves, apie visapusišką vertėjo išprusimą vaizdžiai ir įdomiai papasakojo ilgamečiai „Vaagos“ leidyklos redaktoriai ir vertėjas D. Urbas; apie knygų leidimo darbą, leidyklų organizaciją, vertėjų darbo specifiką TSRS, taip pat apie Čekoslovakijos vertėjus, jų kūrybinį gyvenimą, teorinius čekų išleistus darbus, pagrindines problemas, kurias sprendžia šios šalies teoretikai ir vertimo praktikai, — kiti šios leidyklos darbuotojai.

„Mintyje“ universiteto auklėtiniai susipažino su leidyklos darbu, žodinių parengimu spaudai, jų rūšimis ir panaudojimu. Apie darbą su žodymais ir apie pasakų vertimo specifiką, jų žanrinius ypatumus studentams papasakojo šios leidyklos redaktorė filol. m. kand. J. Kardelytė. Ateityje, kiek tik leis galimybės, bus stengiamasi supažindinti studentus ne tikta su mūsų respublikos vertėjais, redaktoriais, rašytojais ir poetais, bet ir su svečiais iš kitų respublikų bei užsienio.

Vilniaus V. Kapsuko universiteto vadovybė sudaro sąlygas bendradarbiauti su kitomis aukštesiomis mokyklomis. Į Maskvą, Taškentą, Kijevą ir Tartu susipažinti su būsimųjų vertėjų parengimu, mokymo ir auklėjimo planais, programomis buvo siūstas vertimo grupės vadovas. Jam naudinga buvo paviešėti ir Maskvos Valstybinio M. Torezo užsienio kalbų pedagoginio instituto vertėjų fakultete, kur rengiami plataus profilio vertėjų kadrai. Kai kurie minėto ir kvalifikacijos kėlime fakulteto dėstytojai, pavyzdžiui, profesoriai: L. Barchudarovas, V. Rozencveigas, A. Sveiceris, docentai: M. Cvilingas, A. Fiterman ir kiti mielai konsultavo ir padėjo apsirūpinti reikalinga literatūra. Šio instituto pedagogai ir ateityje sutiko su vilniečiais bendradarbiauti.

Spalio 24—26 d. Taškente įvykusiame sąjunginiame seminare naujų disciplinų dėstymo metodikos klausimais leningradietis prof. dr. J. Etkindas, palankiai atsiliepęs apie mūsų kraštą ir žmones, pažadėjo aplankyti mūsų universitetą.

Tartu jau kelinti metai pagal individualius planus rengiami grožinės literatūros kūrinių vertėjai. Jiems vadovauja anglų kalbos katedros vedėja doc. U. Lecht-

salu. Tbilisio universitete specializuota vertėjų grupė atsiradusi jau daugiau negu prieš dešimtį metų. Čia yra ir vertimo katedra. Iš estų gauname straipsnių, autoreferatų ir kitokios literatūros, o iš Gruzijos dvi knygas atsiuntė žinomas vertimo teorijos specialistas, mokslų daktaras prof. G. Gačečiladzė.

Ateityje manoma palaikyti ryšius su Taškento ir Kijevo universitetais, kur įkurtos vertimo teorijos ir praktikos katedros. Kijeviečiai mūsų universitetui padovanojo nemaža mokymo programų, planų, laboratorinių darbų, kuriais naudojasi anglų, vokiečių filologijos katedros.

Būsiniams grožinės literatūros vertėjams rekomenduojama per ketverius metus savarankiškai išmokti dar vieną užsienio kalbą. Štai, pavyzdžiui, anketose, kurias studentai turėjo užpildyti, pradėdami mokytis šioje grupėje, jie užsimoję išmokti bulgarų, lenkų, anglų, vokiečių, čekų, rumunų, prancūzų, suomių, ispanų, italų ir kitokias kalbas. Reikia tiktai palinkėti, kad būtų tesėti tie pažadai: prasiplėstų mūsų vertėjų ratas ir vertimo galimybės.

Norint dar labiau išplėsti mūsų vertėjų parengimo formas ir kelius, reikėtų pasiūlyti jaunimui, ypač humanitarinių mokslų studentams, nelaukti specialių komandiruočių, stažuotų į kitas respublikas. Juk per 4—5 mokslo metus galima bent po mėnesį kasmet su dviem trim draugais, su palapine ir kuprine patraukti bet kurion mūsų šalies vieton. O ten — net įsidarbinti. Ir taip, būnant moldavų vynuogynuose ar kurdų kalnuose, kazachų stepėse ar čiuvašų miškuose, azerbaidžaniečių naftos valyklose ar guculų piemenų trobelėse, susipažinti su vietos gyventojais, su jų papročiais, buitimi, kultūra, menu ir kalba. Šitaip būtų pilna kišenė, papildytos filologinės žinios ir kiek romantikos!

Žinoma, reikėtų daugiau ir sistemingiau siųsti studentus į kitas aukštąsias mokyklas, — savų auklėtinių turėti ne tik Tartu, Rygos, Kijevo ar Maskvos mokyklose, bet ir Taškente, Baku, Alma Atoje, Frunzėje. Būtų labai pravartu siųsti bent po vieną kitą, besidomintį vertimo teorijos ir praktikos reikalais, — geriausiai baigusį dvi kalbas (užsienio ir lietuvių kalbos bei literatūros specialybes) — stažuotis į Maskvą, kur rengiami specialūs vertėjų kadrai. Apsigynusiems mokslo darbus labai pravartu metus kitus pasistažuoti tose šalyse, kurių kalbų mokytasi, kur yra sutelktas vertimų tyrinėjimo darbas, kur dirba vertimo istorijos ir teorijos žinovai.

Taip pat jau laikas būtų pagyvinti Rašytojų sąjungos meninio vertimo komisijos veiklą — įkurti jaunųjų vertėjų grupę. Būsimeji vertėjai taip pat galėtų rengti seminarus, susitikimus, organizuoti išvykas, kūrybiškai padiskutuoti. Tokia grupė padėtų rašytojams pagyvinti organizacinį darbą, sutelktų jaunimą, paskatintų domėtis teorinėmis ir praktinėmis vertimo problemomis, naujausia literatūra, padėtų rengti ir rekomenduoti leidykloms ir kartu Rašytojų sąjungai tinkamą pamainą.

Neminint 1970 m. rugsėjo 21—22 d. įvykusio teorinio seminario aktualiais vertimo kalbos klausimais medžiagos, išspausdintos 1971 metų „Mūsų kalbos“ 7 (29) nr., lig šios dienos lietuvių kalba neturime nei vertimo klausimais parašytos knygos, nei straipsnių rinkinio, nei kritikos studijų, nei vertimo istorijos. Šią spragą Rašytojų sąjunga su leidyklomis tikrai galėtų ir turėtų artimiausiu metu užtaisyti.

Be to, aukštųjų mokyklų dėstytojai, taip pat ir kiti mokslo darbuotojai, išigiję vokiečių, anglų, prancūzų ar lietuvių kalbos bei literatūros specialybių diplomus, savo disertacijoms temas renkasi iš kalbų gretinimo, kalbų tipologijos, poezijos, frazeologijos, terminijos ir įvairių kitų lingvistikos sričių. Būtinai reikėtų kokio nors centro, branduolio prie Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ar, sakysime, vertimo katedros, kuri ne tik vadovautų vertėjų parengimui, bet ir moksliniam vertimo teorijos darbui duotų gaires, kryptį.

Su vertėjų parengimu artimai susijęs ir kitas opus klausimas — įdarbinimas. Kai grįžta studentai, mokėsi kitose respublikose kokios nors kalbos, stažuotojai, išgyvenę dvejus ar trejus metus svetur, kas jais rūpinasi tada? Iki šiol ši labai rimta problema neišspręsta, todėl tiems žmonėms tenka varstyti aukštųjų mokyklų, bibliotekų, leidyklų, redakcijų, institutų duris. Gera, jei išvažiuavęs studentas ar stažuotojas per tuos metus spėjo mūsų žurnaluose ar laikraščiuose gerai debiutuoti savo vertimais, bet ką daryti tiems, kurie nespėjo, nesugebėjo ar nebuvo sąlygų spausdinti? O visgi savo gyvenimo vagą, šiaip ar taip, pasuko vertėjo keliu! Išskyrus gal tik kai kurias redakcijas, „Inturistą“, vertimų biurą, kurias-ne-kurias įstaigas, vertėjų etatų respublikoje ne taip jau daug. Todėl tokį klausimą vertėjų bendrai apsvarstyti, tur būt, ne tik atitinkamose ministerijose, leidyklose, Rašytojų sąjungoje, bet gal net ir Plano komisijoje.